

Verslag van de NMV-excursie naar Zeeland op 22 april 2006

Leo van Gemert

Inleiding

De aankondiging dat er een beginners-excursie naar Zeeland zou worden georganiseerd, sprak mij zeer aan. In Nederland, laat staan Zeeland, heb ik nauwelijks serieus verzameld. Dit was dus mijn eerste NMV-excursie. De oude rot en ervaren excursieganger Frank de Graaf was zo vriendelijk om mij in zijn auto mee te nemen.

Om 10 uur 's morgens was het voorverzamen van de 17 deelnemers (Martin Cadée, Marco Faasse, Leo van Gemert, Frank de Graaf, Bart van Heugten, Dick Hoeksema (excursieleiding), Huub en Lies Huneker, Sylvia van Leeuwen, Anthonie van Peursen (excursieleiding), Jan-Johan en Luc ter Poorten, Harry Raad, Ronald Seitzinger, George Simons, Freek Titselaar, Bart van Tooren) op een parkeerplaats bij het Kaaskenswater, aan de rand van een nieuwbouw wijk van Zierikzee. Tot half elf bleek de excursie een puur sociaal gebeuren. Een soort staande receptie, waarin vooral over andere zaken dan schelpen werd gesproken.

Daarna stortte de groep zich als een stel jonge honden op de oever van het Kaaskenswater (Fig. 1). En tijdens het verzamelen werd er veelvuldig en met zoveel mogelijk een Zeeuws accent goedemorgen geroepen naar onder meer honduitlatende wijkbewoners om maar zo normaal mogelijk en vooral als ongevaarlijk over te komen.

In totaal zijn we naar vier verschillende plaatsen gegaan om te verzamelen. Deze worden hierna achtereenvolgens behandeld, waarbij een overzicht van de waargenomen soorten, inclusief de landslakken, in alfabetische volgorde wordt gegeven. Daarbij wordt vermeld of ze levend werden aangetroffen en soms wordt er ook andere informatie gegeven. Voor de mariene soorten is uitgegaan van de namen in De Bruyne (2004). Als de excursiedeelnemers andere namen gebruikten, zijn deze ook aangegeven.

Kaaskenswater

Tabel 1. Waargenomen soorten in het Kaaskenswater

<i>Cerastoderma lamarcki</i> (levend); andere naam <i>C. glaucum</i> *)
<i>Heleobia stagnorum</i> (levend)
<i>Hydrobia ventrosa</i> (levend); andere naam <i>Ventrosia ventrosa</i>
<i>Littorina saxatilis tenebrosa</i> ; andere naam <i>L. saxatilis</i> var. <i>tenebrosa</i>
<i>Mya arenaria</i>
<i>Potamopyrgus antipodarum</i> (levend)

*) vermeld moet worden dat Jan Johan ter Poorten, kenner van de Cardiidae en excursiedeelnemer, *lamarcki* als een synoniem van *glaucum* beschouwt.

Fig. 1. Aan de oever van het Kaaskenswater; de complete personen van links naar rechts, Lucas ter Poorten, Martin Cadée, Frank de Graaf, Sylvia van Leeuwen en Ronald Seitzinger

Heleobia stagnorum (Gmelin, 1791) is heel lang in Nederland alleen bekend geweest van het Kaaskenswater, een binnendijks meertje met brak kwelwater. Deze soort leeft hierin onder meer op het rifvormend mosdier-tje *Electra crustulenta*, ook bekend onder de naam palingbrood. De Nederlandse naam van *Heleobia stagnorum* is Basters drijfslakje. Dit omdat Baster in 1765 een beschrijving van deze soort publiceerde onder de naam *Turbo stagnalis*. Maar de namen van Baster zijn niet valide en mogen dus niet worden gebruikt, omdat hij niet (consequent) de binaire nomenclatuur gebruikt heeft (Bank *et al.*, 1979).

Toen ik trachtte er achter te komen waarom *Heleobia stagnorum* Basters drijfslakje genoemd werd, kwam ik een aantal elkaar duidelijk tegensprekende zaken tegen. Bank *et al.* (1979) vermelden dat in de Engelse literatuur *Hydrobia ventrosa* (Montagu, 1803) als een valide naam wordt beschouwd en dat Nederlandse auteurs het als een junior synoniem beschouwen van *Heleobia stagnorum* (Gmelin, 1791). Gmelin heeft zijn beschrijving gebaseerd, via Linnaeus, op die van Baster in 1765. En volgens Bank *et al.* (1979) zijn *ventrosa* en *stagnorum* twee afzonderlijke soorten, een nu algemeen geaccepteerde visie (zie ook de website van CLEMAM =Checklist of European Marine Mollusca). Nordsieck (1982) geeft aan dat *Hydrobia stagnalis* (Baster, 1765) een invalide naam is van *Hydrobia ventrosa* (Montagu, 1803). Maar Poppe & Goto (1991) beschouwen *Hydrobia stagnalis* (Baster, 1765) als een valide soort. En op de website van Conchology, Inc. van vader en zoon Poppe wordt nu, zomer 2006, *Hydrobia stagnalis*, afkomstig van Malta, te koop aangeboden.

Zelf, min of meer per ongeluk, een paar Basters drijfslakjes gevonden op een wit plastic deksel dat aan de rand van het water lag. De donker gekleurde schelpjes (het schelpje zelf is wit, maar het periostracum en daar-

op groeiende zaken zijn donker) waren daarop goed zichtbaar. Ik heb de schelpjes meegenomen en het plastic deksel weer teruggegooid in het water om de oorspronkelijke biotoop weer zo goed mogelijk te herstellen. Of had ik de schelpjes terug moeten gooien en het deksel mee moeten nemen? Achteraf geleerd dat Basters drijfslakje een voorkeur heeft voor het rondkruipen op harde voorwerpen (Raad, 2005b). De veel erop lijkende en algemeen voorkomende, *Hydrobia ventrosa* kruipt liever op zachte modderbodems.

En ik had Huub niet moeten vragen om voor mij lege doubletten van *Cerastoderma glaucum* met zijn schepnet uit de modder te halen. Toen hij druk voor mij bezig was, gleed hij uit en was tot aan zijn middel nat. Gelukkig had ik slechts heel eventjes een schuldgevoel.

De excursieleiding was zo attent om vooraf rapporten van de slakkenwerkgroep KNNV Afd. Bevelanden rond te sturen (Raad, 2005a, b en c). In één ervan (Raad, 2005c) wordt een overzicht gegeven van de in en bij (dus ook landslakken) het Kaaskenswater waargenomen slakken op 16 oktober 2005. In totaal worden 22 soorten genoemd. En Basters drijfslakje komt niet alleen in het Kaaskenswater voor, maar ook in de Braakman. In het eerste verslag (Raad, 2005a) wordt de soort niet genoemd, wel in een aanvulling (Raad, 2005b).

Noord-Beveland I

De volgende halte was een inlaat op Noord-Beveland ter hoogte van de Roggenplaat, ook wel aangeduid als Oostnol/Westnol, Colijnsplaat. In 1984 is hier in aan spoelsel o.a. *Myosotella myosotis* gevonden. De biotoop is nu geheel verdwenen en vervangen door onder andere basaltblokken.

Tabel 2. Waargenomen soorten in of bij de inlaat Noord-Beveland t.h.v. de Roggenplaat

Cerastoderma edule (lege doubletten)
Crassostrea gigas; ook aangeduid als *C. gigas/angulata*
Corbula gibba (1 klep, fossiel?)
Crepidula fornicata
Littorina littorea (levend)
Littorina obtusata
Littorina saxatilis (levend)
Macoma balthica (lege doubletten)
Mytilus edulis (levend)
Nassarius reticulatus *)
Nucella lapillus lapillus (leeg)
Patella vulgata (levend)
Pupilla muscorum; mostonnetje, landslak
Scrobicularia plana (lege doubletten)

*) volgens De Bruyne (2004) is *Nassarius nitidus* (Jefreys, 1867) identiek aan de *N. reticulatus* f. *mammillata* (Risso), dus slechts een vorm van *N. reticulatus*; maar volgens Dekker (2004) zijn *N. reticulatus* en *N. nitidus* valide soorten en komt in Zeeland vooral *N. nitidus* voor.

Noord-Beveland II

De volgende lokatie was iets verderop langs de Oosterschelde op Noord-Beveland en bestond uit het drassige gebied achter Glasjesnol (Fig. 2).

Fig. 2. Kwelder in Noord-Beveland aan de Oosterschelde.

Tabel 3. Waargenomen soorten in kwelder achter Glasjesnol.

Abra tenuis (lege doubletten)
Alderia modesta; kwelderslak, zeenaaktslak (Fig. 3)
Auriculinea bidentata (levend);
 andere namen *Auriculinea erosa**, *Leucophytia bidentata* en *Leucophytia erosa*
Candidula gigaxii; fijngeribde glasslak, landslak
Cerastoderma edule (verse doubletten)
Cernuelle spec.; landslak, juv.
Crassostrea gigas/angulata (levend)
Hydrobia ulvae (levend); andere naam *Peringia ulvae*
Littorina saxatilis (levend op kweldervegetatie)
Macoma balthica
Mytilus edulis (levend)
Nassarius reticulatus **)
Myosotella myosotis (levend);
 andere naam *Ovatella myosotis*
Patella vulgata (levend)
Pupilla muscorum; mostonnetje, landslak
Scrobicularia plana
Trichia hispida; haarslak, landslak

*) deze naam wordt genoemd op de website van de NMV.

***) zie noot van Tabel 2.

Het is misschien zinvol om even te beschrijven wat er gebeurt als zo'n excursie aankomt bij een lokatie. Iedereen zwermt dan onmiddellijk uit over het hele gebied en binnen de kortste keren sta je als beginner in je eentje verbaasd, en ook een beetje verdwaasd, om je heen te kijken. Assertief als ik in de loop van mijn leven heb geleerd te moeten zijn, ben ik toen afgestapt op een stel volwassen kerels die op handen en voeten in de modder aan

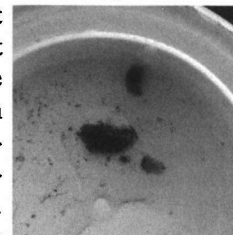

Fig. 3. *Alderia modesta*, kwelderslakje, gefotografeerd op een ander rondslingerend wit plastic deksel.

het rondkruipen waren, met de mededeling dat ik als beginner toch wel het recht had om te weten wat ze aan het doen waren. Toen bleek dat ze niet de enigen waren, het krioelde van veel kleinere in de modder rondkruipende wezens, vooral *Hydrobia ulvae*, het wadslakje (Fig. 4)

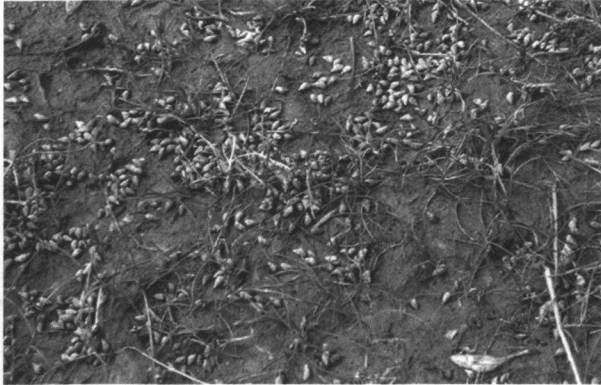

Fig. 4. *Hydrobia ulvae*, wadslakje, rondkruipend op modder van de kwelder

Neeltje Jans

Uiteraard wist Frank precies waar we moesten zijn voor de laatste lokatie en het was volgens hem daarom geen probleem om alvast vooruit te rijden. We hebben daarna een half uur lang het gehele eiland Neeltje Jans doorkruist op zoek naar de andere excursiegangers. Uiteindelijk hebben we, net voordat we een frietkot in wilde duiken, toch maar even gebeld. Zaten ze daar al!

Tabel 4. Waargenomen soorten op strand en bij haven aan de zeezijde van Neeltje Jans

<i>Abra alba</i> (1 klep)	<i>Macoma balthica</i> (1 klep)
<i>Aequipecten opercularis</i> (1 verse witte klep)	<i>Mactra corallina cinerea</i> (1 klep); andere naam
<i>Arctica islandica</i> (fragment, fossiel)	<i>Mactra corallina</i>
<i>Barnea candida</i> (1 klep)	<i>Mysella bidentata</i> (in gruis)
<i>Cerastoderma edule</i> (doubletten)	<i>Mytilus edulis</i> (levend)
<i>Crassostrea gigas</i> (levend) en/of <i>C. gigas</i> <i>x angulata</i>	<i>Nassarius nitidus</i> (dood)
<i>Crepidula fornicata</i> (vers)	<i>Ostrea edulis</i> (oude kleppen)
<i>Donax vittatus</i> (verse doubletten)	<i>Patella vulgata</i> (levend)
<i>Ensis americanus</i> (veel doubletten); andere naam <i>Ensis directus</i>	<i>Petricola pholadiformis</i> (doubletten)
<i>Ensis minor</i> (1 klep, 17 cm)	<i>Spisula elliptica</i> (weinig)
<i>Littorina littorea</i> (levend)	<i>Spisula solida</i> (weinig)
<i>Littorina obtusata</i> (levend)	<i>Spisula subtruncata</i> (veel)
<i>Littorina saxatilis</i> (levend)	<i>Tellimya ferruginosa</i>
<i>Lutraria lutraria</i> (1 verse klep)	<i>Tellina fabula</i> (doublet(ten); andere naam <i>Fabulina fabula</i>)
	<i>Tellina tenuis</i> (doubletten); andere naam <i>Angelus tenuis</i>
	<i>Venerupis senegalensis</i> (doubletten)

Opmerkingen

Ik heb heel bewust discrepanties en tegenspraken in namen naar voren gehaald. Gezien mijn ervaringen met (sub)tropische schelpen en de daarbij vaak voorkomende problemen bij de identificatie en de naamgeving, was ik hopelijk in staat om de meningsverschillen helder te beschrijven. Echte beginners schrikken zich waarschijnlijk een hoedje, zo niet erger. Zij zoeken dan een houvast, zoals ik ook min of meer heb gedaan, door als basis het meest recente Nederlandse determinatiewerk te nemen.

In theorie is de wetenschappelijke naamgeving beter dan het gebruik van populaire namen, zoals de Nederlandstalige in bijvoorbeeld het boek van De Bruyne. Maar voor de enkele Nederlandse naam wit muizenootje ben ik van de excursiedeelnemers voor dit artikel al vier verschillende wetenschappelijke namen tegengekomen.

Dankbetuigingen

Met dank aan (in alfabetische volgorde uit pure gemakzucht) Frank de Graaf, Dick Hoeksema, Sylvia van Leeuwen, Anthonie van Peursen, Jan Johan ter Poorten en Harry Raad voor het delen van hun informatie over de waargenomen soorten, en over andere zaken. Bob Bruins was zo vriendelijk om *Heleobia stagnorum* te determineren. En tot slot met dank aan Anthonie van Peursen voor commentaar op een eerdere versie van deze tekst en voor de foto's in de figuren 3 en 4.

Literatuur:

- BANK, R.A., L.J.M. BUTOT & E. GITTENBERGER (1979), On the identity of *Helix stagnorum* Gemlin, 1791, and *Turbo ventrosus* Montagu, 1803 (Prosobranchia, Hydrobiidae). - *Basteria*, 43: 51-60
- BRUYNE, R.H. de (2004), Veldgids schelpen, KNNV Uitgeverij / Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht, pp. 224
- DEKKER, H. (2004), The netted dog whelk and its sibling *Nassarius reticulatus* and *N. nitidus* (Gastropoda, Nassariidae), in *The Netherlands*. - *Vita Malacologica*, 2: 69-70, pl. 15
- NORDSIECK, F. (1982), Die europäischen Meeres-Gehäuseschnecken (Prosobranchia). Vom Eismeer bis Kapverden, Mittelmeer and Schwarzes Meer, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart/New York, pp. 539
- POPPE, G. T. & Y. GOTO (1991), European seashells. Vol. I (Polyplacophora, Caudofoveata, Solenogastrea, Gastropoda), Verlag Christa Hemmen, Wiesbaden, pp. 352
- RAAD, H. (2005a), Slakkeninventarisatie Braakman, Slakkenwerkgroep KNNV Afd. Bevelanden, rapport nr. 32, d.d. 20-07-2005, pp. 3 (ongenummerd)
- RAAD, H. (2005b), Slakkeninventarisatie Braakman (16-7-2005), een aanvulling met Basters drijfslak, Slakkenwerkgroep KNNV-Afd. Bevelanden, rapport nr. 32a, d.d. 22-12-2005, pp. 2 (ongenummerd)
- RAAD, H. (2005c), Slakkeninventarisatie Kaaskenswater e.o., Zierikzee, Slakkenwerkgroep KNNV Afd. Bevelanden, rapport nr. 36, d.d. 26-10-2005, pp. 4 (ongenummerd); ook gepubliceerd in 't Heelblaadje, 24(1): 14-19, 2006 en *Sterna*, 50(3): 90-94, 2005

Adres van de auteur:

L.J. van Gemert

Couwenhoven 55-19

3703 EV Zeist

e-mail: leo.van.gemert@planet.nl